

ITALŠTÍ UPRCHLÍCI ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY NA VELKOMEZIŘÍČSKU^{1,2}

JAN MORAVEC

Abstract

The thesis focuses on the events related to Italian emigrants during the First World War, specifically in the territory of the political district of Velké Meziříčí. In May 1915, tens of thousands of residents were forcibly relocated from South Tyrol due to the war that had erupted between Austria-Hungary and Italy. Over 1,300 Italians were also expelled to the Velké Meziříčí region. The thesis aims to describe the experiences of these emigrants during their stay in the mentioned region. These people lived away from their homes until 1919 when they returned to their new homeland – Italy.

Keywords

World War One, Italy, Velkomeziříčsko, refugees

ÚVOD

Člověk migruje v prostoru od nepaměti. Lidé se neustále napříč svojí historií přesunovali z místa na místo. V období lovců a sběračů více, po vzniku prvních měst pak méně. Přesto i nadále pohyb lidí neustával a probíhá dodnes. V tomto kontextu vystupuje i téma migrace spojené s válkou. Téma, které je v této době znovu aktuální díky válce na Ukrajině. A aktuální bylo i před 109 lety, v květnu 1915, když Itálie vstoupila do války s Rakouskem-Uherskem.

V tu chvíli si muselo civilní obyvatelstvo z příhraničních oblastí habsburské monarchie rychle zabalit jen ty nejnnutnější věci a bylo nuceno opustit své domovy. Tito lidé nevěděli, na jak dlouho odchází, museli si s sebou vzít jen to nejzákladnější a netušili, kam jdou. Nakonec mnoho z těchto lidí putovalo do severnějších oblastí Předlitavska, na území dnešního Rakouska a také na území dnešní České republiky. Tento přesun se dotknul mnoha obcí a regionů v Čechách i na Moravě, a to včetně bývalého politického okresu Velké Meziříčí.

Přestože na území dnešní České republiky přišly v období od května 1915 desetitisíce Italů, stojí toto téma na okraji zájmu a upadlo v zapomnění mezi ostatními událostmi. Důvodů, proč se tak stalo, může být několik, například rozpad Rakousko-Uherska a prohlášení samostatného Československa 28. října 1918, což mohlo vést ke ztrátě zájmu o obyvatele, v tu chvíli už jiného státu. Dále také komunistický režim mohl a také mnohdy zpřetrhal vytvořené vazby s obyvateli státu náležícího do „západního bloku“. A v neposlední řadě platí, že zajímavých a atraktivních témat kolem první světové války se dá najít více a jiná témata jsou z toho důvodu upozaděna.

V posledních letech povědomí o této problematice částečně vzrostlo, ale stále tomuto tématu není věnována taková pozornost, jakou by si zasloužilo. V České republice existuje a působí například *Spolek přátel Ledra* a jejich projekt *Bohemia Mia*, kdy je na Příbramsku udržován stálý kontakt s potomky příchozích Italů. Zároveň vznikly akademické práce, a dokonce i kniha

¹ Text vychází z diplomové práce autora – MORAVEC, J.: *Italští uprchlíci na Velkomeziříčsku za první světové války* (Diplomová práce). Brno, PdF MU, 2023.

² Práce byla oceněna Cenou Edvarda Beneše v oboru dějin 20. století 1. stupně za rok 2023 (uděluje město Sezimovo Ústí).

*Italští uprchlíci na jižní Moravě v letech 1915–1919*³, která se věnuje Italům především na Blanensku. V této oblasti jsou aktivní především manželé Eva a Karel Šebkovi, kteří se tématu Italů v českých zemích za první světové války věnují dlouhodobě a patří mezi uznávané odborníky na tuto problematiku nejen u nás, ale i v Jižním Tyrolsku. Žádná práce ani publikace nepokrývá ve větší míře území Velkomeziříčska.

VYMEZENÍ REGIONU VELKOMEZIŘÍČSKO

Na úvod příspěvku je nutné alespoň rámcově vymezit region zájmu, aby čtenář získal přehled, o kterém území v rámci současné České republiky je řeč. Tím je především území tehdejšího politického okresu Velké Meziříčí, pod které se územní příslušnosti řadily dva soudní okresy, konkrétně soudní okres Velké Meziříčí a soudní okres Velká Bíteš. Velké změny samosprávného členění v Rakousku začaly probíhat po revolucích a nepokojích v roce 1848. Jako první místní samosprávu upravovala v roce 1848 dubnová (Pillersdorfova) ústava a o rok později i březnová (Stadionova) ústava.

Samotný politický okres Velké Meziříčí se vyčlenil v roce 1850. Vznik nových okresů byl schválen císařským nařízením z 26. června 1849, které vytvořilo devět krajů a 104 okresů v Čechách a na Moravě. Tyto okresy byly vytvářeny tak, aby se nelišily ani rozlohou a ani počtem obyvatel. V sídle každého politického okresu vzniklo okresní hejtmanství v čele s okresním hejtmánem.⁴

Každý politický okres sestával z minimálně dvou soudních okresů. Na Velkomeziříčsku to byl soudní okres Velké Meziříčí a sousední soudní okres Velká Bíteš, který z něj byl vyčleněn 1. července 1892. Obrázek č. 1 ukazuje přibližný rozsah politických okresů. Obrázek je vztahován k roku 1900, ale pro zkoumané území nedošlo do začátku první světové války k územním změnám, proto může fungovat jako názorný. Jak bylo zmíněno výše, název okresní hejtmanství je pro toto území stejně platný jako politický okres, jelikož okresní hejtmanství plnilo funkci správní v politických okresech.

Obrázek 1: Ilustrační mapa okresních hejtmanství v roce 1900.

Převzato z: *Historie okresů v Česku*. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001– [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Historie_okres%C5%AF_v_%C4%8Cesku.

³ BOJDOVÁ, I. – ŠEBKOVÁ, E. – ŠEBEK, K.: *Italští uprchlíci na jižní Moravě v letech 1915–1919*. Blansko, 2014.

⁴ HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v Českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007, s. 273–274.

PŘESUN UPRCHLÍKŮ NA VELKOMEZIŘÍČSKO

Jak se italské obyvatelstvo do tohoto regionu vůbec dostalo? Italské obyvatelstvo v habsburské monarchii žilo dlouhé roky. Všechno změnilo až květnové události roku 1915, kdy Itálie vstoupila do války na straně Dohody, i přes platné smlouvy s Rakousko-Uherskem a Německem. V tu chvíli se daly armády do pohybu i na hranicích Itálie s Rakousko-Uherskem a na bojové linii se ocitly desítky tisíc civilních obyvatel.

Nejednalo se samozřejmě jen o Italy, váleční uprchlíci byli i z oblastí dnešního Polska, Chorvatska nebo Slovinska, nicméně v pramenech na Velkomeziříčsku zabývajících se uprchlíky, ať už se jedná o kroniky nebo úřední dokumenty, se mluví o obyvatelích právě Jižního Tyrolska, někdy jsou označováni jako uprchlíci z jihu, výjimečně i jako Vlaši (což jsou obyvatelé Jižního Tyrolska, laicky řečeno poněmčení Italové).

Evakuace obyvatel z Jižního Tyrolska byla mnohdy nařízena už v předvečer otevření fronty (22. nebo 23. května 1915), jelikož plány na případný odsunu civilního obyvatelstva existovaly už dříve, přibližně od roku 1912, právě kvůli hrozbě začátku války s Itálií, a protože bylo téměř jasné, že se Jižní Tyrolsko stane jedním z nejdůležitějších a nejkrvavějších bojišť.⁵

Provincie Jižní Tyrolsko měla na počátku války 386 000 obyvatel. 60 000 Trentiňanů odešlo sloužit do c. a k. armády, část populace se přidala na italskou stranu, 1 700 obyvatel bylo z politických důvodů internováno nebo mělo zakázáno opustit místo bydliště. 114 000 Trentiňanů, což byla asi 1/3 obyvatel Jižních Tyrol, bylo vysídleno ze svých domovů do Rakouska, Čech a na Moravu.⁶

Přesné číslo vystěhovalých není známo, zmíněných 114 000 je pouze přibližný odhadovaný počet. Celé vystěhovávání navíc bylo velmi rychle ukončeno, a to hned v červnu 1915, tedy přibližně po měsíci přesunů. Statisticky jsou totiž podchyceni pouze obyvatelé pobírající dávky od státu, a ne všichni uprchlíci. Nicméně nejčastěji se vyskytuje číslo 70 000 Trentiňanů na území Čech (20 000) a Moravy (50 000).

Celý přesun z jejich dosavadních domovů probíhal velmi rychle, jelikož se celé území okamžitě ocitlo na frontové linii a úřady musely hbitě zareagovat. Obyvatelstvo bylo přesunuto do uprchlických táborů, případně do jednotlivých obcí, což byl případ i Velkomeziříčska.

Kvůli začínajícímu italskému útoku proti Jižnímu Tyrolsku navíc bylo nutno postupovat velmi rychle. Civilní obyvatelstvo, především tedy ženy, děti a starší lidé, se muselo velmi rychle sbalit a vzít si s sebou jen to nejnnutnější. Bojeschopní muži většinou už byli v květnu 1915 odvedeni bojovat především na východní frontu. Obyvatelstvo bylo shromážděno na nádražích, hlavně ve městech Riva a Trento. Podle dochovaných vyhlášek si s sebou mohlo vzít 10–15 kg jídla a základního ošacení.⁷ Samotná cesta pak trvala mezi třemi a pěti dny, protože vlaky s uprchlíky musely často vyčkávat a dávat přednost vlakům mířícím na frontu, které měly bezpodmínečnou přednost.⁸

Proběhlo rychlé shromáždění a co nejrychlejší transport na sever, většinou ve vozech na dobytek (převážně z kapacitních důvodů a z důvodu jejich lepší dostupnosti). Vozy osobní, jak zmiňuje následující ukázka, byly pouze příležitostné. „*Když 23. května 1915 Itálie svému bývalému spojenci Rakousko – Uhersku vyhlásila válku, tehdejší rakouské velení rozhodlo, že budou lidé z této oblasti okamžitě vystěhováni do vnitrozemí. Na cestu si mohli italští obyvatelé vzít zavazadla o váze jen 15 kilogramů a měli se shromáždit co nejdříve na nádražích. Kromě omezeného množství věcí, které si mohli vystěhovalci vzít na cestu, měli odevzdat*

⁵ OLIVERIUS, M. (ed.): *Naše Chyňava: vlastivědný sborník pro obec Chyňava a okolí*. Chyňava, 2014, s. 74.

⁶ BOJDOVÁ, I. – ŠEBKOVÁ, E. – ŠEBEK, K.: *Italští uprchlíci na jižní Moravě v letech 1915-1919*. Blansko, 2014., s. 10.

⁷ ŠEBKOVÁ, E.: *Italští uprchlíci ve školních kronikách bývalého politického okresu Boskovice*, in: Sborník Muzea Blansko. Blansko, 2004, s. 115.

⁸ OLIVERIUS, M. (ed.): c. d., s. 76.

veškerý dobytek a své opuštěné domy nechat odemčené. Poslední odjíždějící viděli, jak přicházející vojáci v jejich domech rabují. (Po válce se tito vystěhovalci vraceli do válkou úplně zničených měst a vesnic). Většina vystěhovávaných obyvatel nastoupila do vagonů pro dobytek. Osobními vagony mohli cestovat jen nemocní a těhotné ženy.⁹ Muselo být velmi těžké zanechat za sebou svoje domovy, navíc odemčené a někdy i přihlížet přímo příchodu vojsk. Evakuaci nicméně pomohl fakt, že na tomto úseku fronty sice přišel rychlý nástup útoku, ale italská ofenziva byla velmi brzy zastavena, téměř ve výchozích pozicích, těsně za hraniční čarou.¹⁰

Obyvatelstvo bylo rozmístěno do obcí po většině Předlitavska (Salcbursko, Vorarlbersko, Horní a Dolní Rakousko, Čechy nebo Morava) a výjimečně i například v Uhrách nebo na Slovensku. Přesný klíč k rozdělení není známý, ale většinou bylo cíleno na menší obce a venkov, a to z důvodu obav před šířením epidemií, které by se ve městech šířily mnohem lépe než na venkově.¹¹ Zároveň se úřady snažily ve většině případů sdružovat obyvatele z jednotlivých vesnic a jednotlivé rodiny dohromady a vystěhovávat je společně do jednotlivých obcí, potažmo regionů.¹² Proto na Velkomeziříčsko přišli převážně obyvatelé z města Trento a jeho blízkého okolí.

PŘÍCHOD UPRCHLÍKŮ NA VELKOMEZIŘÍČSKO

Po příchodu do přidělených míst pobytu se museli příchozí Italové rychle adaptovat na zcela nové podmínky. Přišli do nového prostředí, neznali jazyk místního obyvatelstva a mnohdy byli negramotní. I přes to, jak dokládá následující ukázka, obě rozdílné skupiny obyvatel si k sobě dokázaly najít společnou cestu. „Obyvatelstvo Jižních Tyrol se brzy szilo s domácí populací, protože je spojovalo stejné utrpení. Uprchlíci, stejně jako místní obyvatelstvo, byli převážně starci, ženy a děti, muži narukovali do armády. Uprchlíci byli vystěhováni daleko od svých domovů, do jazykově neznámého prostředí a pro ně drsných klimatických podmínek. Často zde onemocněli na choroby z nachlazení, trpěli záněty ledvin a plic.“¹³

Poslední tvrzení doloží i pohled do matrik zemřelých z obcí na Velkomeziříčsku, kde se od května 1915 ukazují zápisy o smrti italských vystěhovalců a jako příčina úmrtí je nejčastěji udáván právě zánět plic. Jak uvádí autoři Bojdová, Šebková a Šebek, pro příchozí se jednalo o klimatický šok a velmi často se v prvních měsících po příchodu ocitli na lůžku s nemocí a v horším případě zemřeli.

Monarchie se snažila nejrůznějšími nařízeními korigovat situaci kolem příchodu uprchlíků, například přesně určila počty uprchlíků a jejich přiřazení do jednotlivých obcí. Většinou byli Italové přemístěni do jednotlivých obcí, jelikož barákové uprchlické tábory teprve vznikaly. I na Velkomeziříčsko přišlo několik stovek obyvatel Jižních Tyrol. První evidenční materiály příchozích vznikly na přelomu července a srpna 1915, kdy vládní orgány (především Ministerstvo vnitra) žádaly souhrnný soupis obyvatelstva podle domovských obcí.¹⁴

⁹ TOMAN, J.: *Italské rodiny v Čechách a na Moravě v době 1. světové války*, in: Měřinský zpravodaj. Měřín, 2014, č. 5, s. 15.

¹⁰ ŠEDIVÝ, I.: *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha, 2001, s. 126.

¹¹ OLIVERIUS, M. (ed.): c. d., s. 77.

¹² BEEROVÁ, J.: *Stežka Česko-Italského přátelství v Chyňavě*. Chyňava, 2014. nestránkováno.

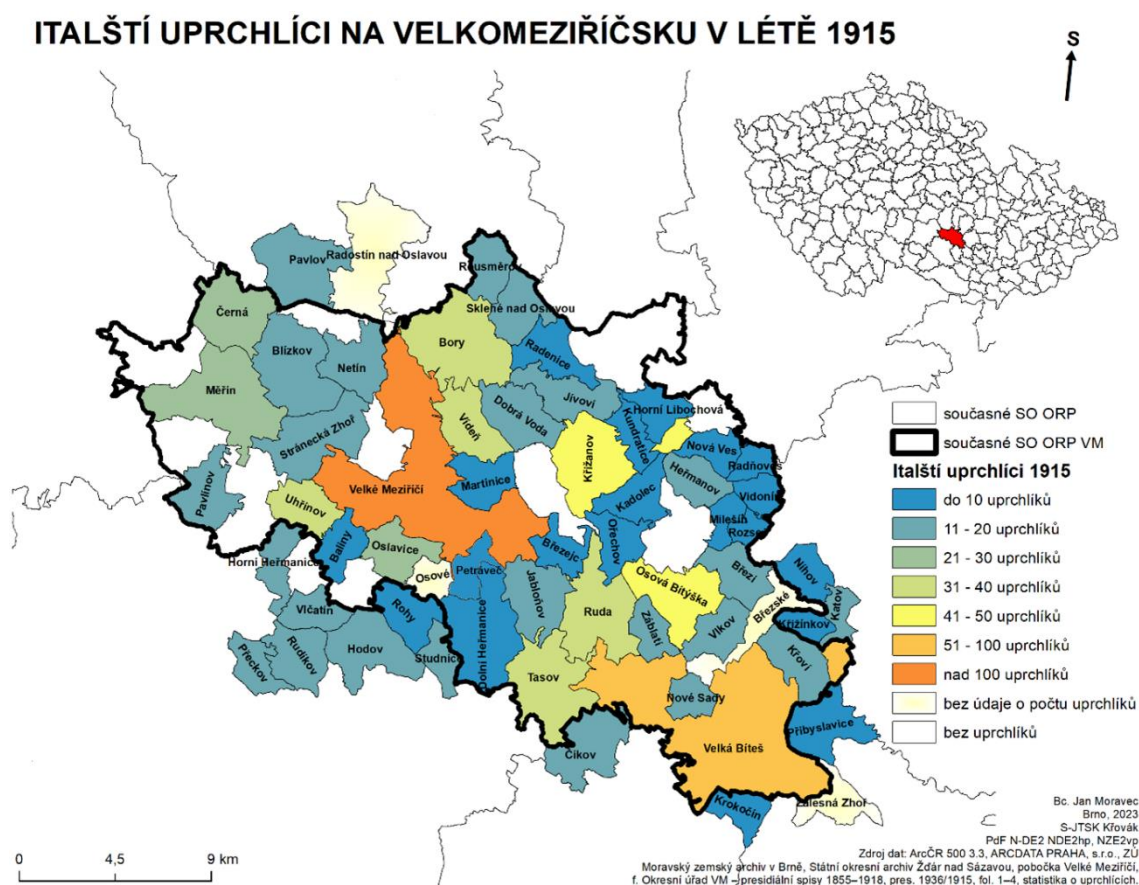
¹³ BOJDOVÁ, I. – ŠEBKOVÁ, E. – ŠEBEK, K.: *Italští uprchlíci na jižní Moravě v letech 1915-1919*. Blansko, 2014., s. 20.

¹⁴ Moravský zemský archiv (dále MZA) v Brně, státní okresní archiv (dále SOA) Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1151/1915, sociální péče o uprchlíky; souhrnné důkazy podle domovských obcí. (přeloženo autorem); materiály jsou takto zařazeny v archivu ve Velkém Meziříčí

V pobočce SOA Žďár nad Sázavou ve Velkém Meziříčí je možné dohledat i jmenný seznam příchozích uprchlíků na Velkomeziříčsko v roce 1915.¹⁵ V tabulce č. 1 lze vidět počet příchozích z jednotlivých sídel Jižního Tyrolska k 2. srpna 1915. Místa, kam Italové v regionu přišli, poté zobrazuje obrázek č. 2.

Obec původu	Počet
Trient a okolí (Trento/Trident)	548
Riva a okolí	710
Cles	2
Borgo a okolí	15
Rovereto a okolí	11
Cavalese	1
Monfalcone	24
Tione	8

Tab. 1: Uprchlíci z Jižního Tyrolska na Velkomeziříčsku 2. srpna 1915.¹⁶

Obrázek 2: Mapa obcí na Velkomeziříčsku, do kterých přišli Italové v roce 1915.

¹⁵ Tento seznam k práci není z důvodu jeho obsáhlosti přiložen, dostupný je: MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1936/1915, fol. 1–4, statistika o uprchlících. (přeloženo autorem)

¹⁶ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1151/1915, sociální péče o uprchlíky; souhrnné důkazy podle domovských obcí. (přeloženo autorem)

Obrázek č. 2 poté znázorňuje rozmístění příchozích uprchlíků na Velkomeziříčsku podle jejich četnosti v jednotlivých obcích. První transport dorazil do Velkého Meziříčí 26. května 1915 a další transporty následovaly 30. května 1915, 8. června 1915 a 10. června 1915. Podle telegrafických oznámení dorazily do města transporty s tímto počtem přepravených uprchlíků 475 (25. května), 325 (30. května), 161 (8. června) a 24 (10. června). Počty uprchlíků na konci měsíců byly následující: červen (1 263), červenec (1 319), srpen (1 332), září (1 352) a říjen (1 365).¹⁷

Nárůst počtu uprchlíků ilustruje jejich neustálý příliv do okresu, zejména pak do Velkého Meziříčí, kde byli často zaměstnáváni ve vojenské továrně Wilhelm Beck & Söhne, která nabírala muže i ženy jako nádeníky pro oděvní průmysl. Většina uprchlíků pocházela z okolí Rivy, Trenta a některé rodiny z Monfalcone. Do konce října zemřelo šest uprchlíků a třináct se narodilo.¹⁸ Uprchlíci byli ubytováni v 73 z 86 obcí v okrese. Od konce října 1915 byli uprchlíci jen v 66 obcích okresu. Největší počet jich byl ve Velkém Meziříčí, kde žilo 296 Italů.¹⁹

Příchod obyvatel z jihu velmi často rezonoval i v kronikách, kdy kronikáři mnohdy zaznamenali příchod, jména i místo ubytování nových spolubydlících. „*Ježto k nepřátelům Rakouska připojilo se i království Itálie, vystoupilo z Trojspolku a vypovědělo Rakousku válku. Opustilo obyvatelstvo přilehlých jižních krajů Tyrol, Kraňska, Istrie, kde rozzuřil se boj a ubytováno v jednotlivých obcích Čech a Moravy. Ve zdejší obci umístěno 10 osob, bytem v upraveném domku myslivny a výměnku rolníka Josefa Kryštofa čís. 10, z nichž 3 dívky Ornelini Pio, Beppina a Anna školou povinné, s prospěchem navštěvují i školu zdejší.*“²⁰

Podrobnější popis situace nabídl pohled například do kroniky ze škol ve Skleném nad Oslavou. „*Dne 22. května Itálie, dříve spojenec Rakousko-Uherska, vypovídá tomuto válku. Do Vel. Meziříčí přijelo několik tisíc vystěhovalců italské národnosti a to ponejvíce děti a žen z jižních Tyrol. Jsou ubytováni po obcích v okrese. Musili narychlo opustiti rodné domy, kraje a s holýma rukama octli se mezi cizími, s nimiž nebylo možno se domluviti, zatím, co již v jejich domovech započala řádití litice válečná. Do zdejší obce byly poukázány dvě rodiny: Santorum a Marchesoni (Markežony) děti to a ženy, toliko jeden muž (brzy potom povoláný k vojenské službě). Bydlí v domech u Synků čís. 36 a u Nejedlých čís. 19. Jedno děvče je poněkud znalé němčiny a dělá proto tlumočnicka. Domácí lidé ochotně je zaopatřili nejnutnějšími potřebami.*“²¹

Na Velkomeziříčsko tak najednou přišlo téměř 1 400 nových obyvatel, většinou jen s minimem zásob, nulovou znalostí jazyka i prostředí, kam byli přesunuti a k úplně cizím lidem, se kterými měli zdánlivě jen pramálo společného. Při tomto rychlém přesunu, který mnohdy trval jen tři dny, a následném ubytovávání, se objevilo nemálo zádrhelů. Nejčastěji se jednalo o špatné umístění a malé ubytovací kapacity, nedostatek lůžek a příkrývek, nedostatek potravy nebo opožděné výplaty dávek, které činily v době příchodu Italů 90 h.

POBYT UPRCHLÍKŮ NA VELKOMEZIŘÍČSKU

Pro uprchlíky bylo po jejich příchodu nutné zařídit a obstarat nejen základní potraviny, ale také oblečení, otop a v neposlední řadě i školy a duchovní služby. Všechny tyto aspekty bylo

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1704/1915, fol. 1–12, válečná výstava ve Vídni; oddělení sociální péče o uprchlíky. (přeloženo autorem).

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Březejc, inv. č. 59, školní kronika z let 1911–1974, s. 12.

²¹ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Sklené nad Oslavou, školní kronika, inv. č. 187, úřední kniha 270 z let 1900–1939, nestránkováno.

potřeba rychle zřídit, aby byly požadavky nově příchozích uspokojeny a oni získali alespoň částečný pocit domova a přívětivého prostředí.

PASTORAČNÍ PÉČE

Víra hrála v životech Italů důležitou roli. Téměř všichni byli silně věřící římsští katolíci a víra v Boha, možnost pomodlit se a obrátit se k Bohu, pro ně byla v tyto náročné chvíle přesunu z míst, kde celý život žili, asi jedinou životní jistotou. Víra pro ně představovala jedinou věc, na kterou se mohli spolehnout, jelikož jejich budoucnost byla nejistá a oni se rázem měli ocitnout stovky kilometrů daleko od svých domovů a starého života. V tu chvíli pro ně byli důležití jejich kněží, které znali třeba z domovských obcí, a kteří pro ně představovali jednu z mála jistot.

Kněží byli důležitými postavami ve svých domovských obcích, jelikož při přesunu bylo jejich úkolem ubezpečit tamní obyvatelstvo, informovat ho, případně utěšovat, podporovat a napomáhat koordinaci přesídlení na sever z Jižního Tyrolska. Mnohdy také kněží přicházeli přímo s uprchlíky a pro povětšinou venkovany, často negramotné a neznalé cizího jazyka, byli důležitou osobou. Stejně tak byli důležití i pro rakouské úřady. Kněz na přiděleném území fungoval jako tlumočník, zástupce svých farníků, se kterými řešil i mnoho každodenních problémů. Navíc mohl vyučovat náboženství ve školách.²²

Jelikož byla velká většina Italů římskokatolického vyznání, bylo nutné rychle reagovat a zařídit pro ně vlastní pastorační péči. Tu na Velkomeziříčsku zajišťovali dva jazykově zdatní kněží. Prvním byl Don Quirino Pretti z Rivy, přiřazen do Velkého Meziříčí, do jehož péče spadalo 36 farností, a druhým byl Don Giuseppe Grof, přiřazen do Nového Města na Moravě, do jehož péče spadalo 30 farností v politickém okrese Velké Meziříčí.²³

Ve Velkém Meziříčí byl pro Italy a jejich bohoslužby vyčleněn kostel svatého Kříže (špitální kostel svatého Kříže), kterému místní přezdívali Špitálek. Ten je v těsné blízkosti městské brány a zbytků městských hradeb, v jedné ulici s kostelem svatého Mikuláše, který je dominantou náměstí. V ostatních obcích byly bohoslužby prováděny v kostelích, které sloužily i domácímu obyvatelstvu.

Stopy italských uprchlíků a jejich života se dají vystopovat také v matrikách obcí na Velkomeziříčsku, a to jak v matrikách narozených, tak zemřelých a ojedinele také v matrikách oddaných. Nejčtenější záznamy obsahují matriky zemřelých. Důvodů, proč tomu tak je, může být hned několik. Ať už se jednalo o větší náchylnost k onemocnění z důvodů náhlé změny a přechodu do jiných podmínek, tak kvůli tomu, že přesunutí byli velmi často starší lidé. Podle dochovaných záznamů v matrice oddaných se ve Velkém Meziříčí konala svatba dvou vystěhovalců. Konkrétně 15. září 1917, kdy si Lorenzo Marchi, stolařský pomocník v Dolním Rakousku, vzal Irmu Demaio, toho času vystěhovalou ve Velkém Meziříčí se svojí matkou Amálií. Obřad řídil místní italský kaplan Quirino Pretti a za svědky šli také vystěhovalci, konkrétně Ernesto Comper, toho času zedník v Kadolci a Adamo Lorenzi, toho času učitel ve Velkém Meziříčí.²⁴

ŠKOLSTVÍ

Pro obyvatele, především ty mladší, bylo nutné zřídit i školy nebo je zařadit do tříd a výuky už stávajících škol. Samostatné třídy byly zřizovány jen ve městech a často do nich docházely i děti z okolních obcí. Jako vyučující byli vybíráni jen obyvatelé rakousko-uherské monarchie,

²² OLIVERIUS, M. (ed.): c. d., s. 82.

²³ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1704/1915, fol. 1–12, válečná výstava ve Vídni; oddělení sociální péče o uprchlíky. (přeloženo autorem)

²⁴ Matrika oddaných 1914–1942 [online]. Velké Meziříčí: Moravský zemský archiv, 1938 [cit. 2023-04-03].

zatímco nebylo nutností kompletní pedagogické vzdělání, ale patřičné výchovné dovednosti. Vyučování probíhalo v němčině, jedinou výjimkou bylo náboženství, o které se většinou starali kněží, kteří vyučovali italsky.²⁵

Toto ovšem platilo pouze pro větší města, jako Velké Meziříčí nebo Velká Bíteš. Jelikož je ale region Velkomeziříčsko spíše venkovským s řadou menších obcí, v mnoha z nich byla samostatná škola a místní děti italských vystěhovalců často navštěvovaly výuku zde, společně s českými dětmi.

Hned v úvodu italského pobytu byl také velmi aktivní duchovní Quirino Pretti. Ten už v červenci předložil na okresním hejtmanství soupis učebnic, které by bylo potřeba pro žáky pořídit. Sám vypracoval tabulku i s výpočtem ceny a počtů daných knih pro žáky. Jednalo se například o knihy *Libro di lettura*²⁶ (tři díly), *Libro d'aritmetica*²⁷ (tři úrovně obtížnosti grado inferiore, grado medio a grado superiore²⁸) nebo o knihu *Sillabario*.²⁹ V celkovém úhrnu se jednalo o 150 učebnic pro školy ve Velkém Meziříčí a Velké Bíteši v ceně 154 K.³⁰

Celkově zařizování a zřizování výuky nebylo tak jednoduché jako u pastorační péče. Ministerstvo vnitra vydalo 18. září 1915 svým výnosem č. 47319 seznam italských, slovinských a popřípadě chorvatských uprchlíků, kteří mohli být povoláni k výuce žáků z jihu monarchie v jednotlivých okresech.³¹ Tento list čítal celkem 63 osob, které byly uznány za způsobilé vykonávat povolání učitele v nějaké škole a každý úřad z nich mohl vybírat.³² Ve Velkém Meziříčí byla vybrána slečna Maria Masera, původně učitelka z městečka Nago.³³ Její třídu navštěvovalo asi 65 dětí.³⁴ Takové třídy během války vznikly ještě ve Velké Bíteši³⁵ a Horních Borech³⁶ (dnes Bory).

Ne všude ale šlo vyučování a jeho zařízení tak hladce jako ve Velkém Meziříčí. Především na venkovských školách byla výuka cizinců problematická. Kvůli jejich nízkému počtu nebylo možné všude vytvořit speciální třídy. Moravské místodržitelství v takových případech navrhovalo buď sestěhování uprchlíků do jednoho místa nebo vyžadovalo, aby italské děti navštěvovaly české školy alespoň dvakrát týdně.³⁷

Úřad ve Velkém Meziříčí pak rozeslal oběžník do všech škol politického okresu. „*Bylo pozorováno, že školou povinné dítky uprchlíků z jižních Tyrol v některých obcích s prospěchem účastní se vyučování. Za příčinou stejného postupu ve věci této ukládá se správě školy, by v dohodnutí s místními činiteli (obecním představenstvem, místní školní radou) dítky tyto*

²⁵ BOJDOVÁ, I. – ŠEBKOVÁ, E. – ŠEBEK, K.: *Italští uprchlíci na jižní Moravě v letech 1915–1919*. Blansko, 2014., s. 27.

²⁶ Volně přeloženo jako čítanka.

²⁷ Učebnice matematiky.

²⁸ Úroveň lehká, střední a těžká.

²⁹ Lze přeložit jako slabikář.

³⁰ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, nezatříděný materiál (425/1915). (přeloženo autorem)

³¹ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1913/1915, fol. 1–4, kulturní péče o uprchlíky z jihu; zajištění učitelů. (přeloženo autorem)

³² MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1913/1915, fol. 1–4, kulturní péče o uprchlíky z jihu; zajištění učitelů. (přeloženo autorem)

³³ Tamtéž.

³⁴ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1704/1915, fol. 1–12, válečná výstava ve Vídni; oddělení sociální péče o uprchlíky. (přeloženo autorem)

³⁵ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. NŠ Velká Bíteš, inv. č. 467, školní kronika z let 1907–1940, nestránkováno.

³⁶ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. NŠ Horní Bory, inv. č. 173, školní kronika z let 1902–1940, nestránkováno. Rok (1915–1916).

³⁷ Tamtéž.

*k pravidelné návštěvě místní školy přidržovala, pokud snad o vyučování ve zvláštních odděleních není postaráno. O výsledku akce této budiž sem do konce listopadu 1915 podána zpráva.*³⁸

Především na tuto událost reagovaly kroniky v jednotlivých obcích Velkomeziříčska, kdy některé přímo k tomuto datu vztahují své záznamy o uprchlících a jiné se zase o nich zmiňují bez časového zařazení. Například kronika národní školy v Hrbově, kde děti italských uprchlíků začaly docházet do místní školy až v listopadu 1915. „*Dne 12. 11. 1915 nastoupilo 6 dětí školou povinných uprchlíků školu a od té doby docházejí pravidelně do vyučování.*“³⁹

Shodně referoval i kronikář ze školy v Jabloňově: „*C. k. okresní hejtmanství výn. ze dne 19. 11. 1915 č. 1784 nařizuje, aby všechny děti uprchlíků tyrolských vzaty byly do školy. U nás chodí pravidelně.*“⁴⁰ Jabloňov totiž byl jednou z obcí, kde děti uprchlíků začaly školu navštěvovat se začátkem školního roku, tedy v polovině září 1915. „*Počet žáků se zvýšil o děti tyrolských vystěhovalců Italianů, jichž jest 8 – Franco Dario, Menegatti Arnoldo, Menegatti Ogidimo, Dusatti Anna, Dusatti Giulie, Franco Lina, Dusatti Onorina, Menegatti Teresia pocházejí z Rivy a Caldonazza.*“⁴¹

Z dalších zmínek v kronikách je zajímavé představit obec Vídeň. „*Do školy ve Vídni nastěhování italští uprchlíci (snad nejhorší sběr). Všechny knihy a pomůcky odstěhovány na půdu, kde trpěly myšmi a sněhem. Všeliké rekursy a zakročování bylo marné. Škola zpustla náramně. Ve třídách si počínali jako na smetisku. I do bytu učitele (kuchyně) se nastěhovali.*“⁴² Lze se tedy domnívat, že italští uprchlíci nebyli všude vítáni s otevřenou náručí a v některých obcích na ně, minimálně kronikáři, nenahlíželi přívětivě. Na druhou stranu je velmi pravděpodobné, že místní Italové v obci Vídeň skutečně mohli působit možná až destruktivně, jelikož byl nepochybně rozdíl mezi tím, když bydleli v domácnostech českých spoluobčanů, anebo vyčlenění, jako v tomto případě, například sami ve škole.

ZAMĚSTNÁVÁNÍ UPRCHLÍKŮ

Rodiče, především matky, a prarodiče uprchlíků si potřebovali vydělat trochu více na živobytí, jelikož již zmíněný příspěvek 90 haléřů na den, opravdu nebyl mnoho (ten se sice během války zvyšoval, ale nestačil na pokrytí potřeb obyvatel). Navíc vláda potřebovala velmi rychle pokrýt uprázdněná pracovní místa po odvedencích na frontu a brzy přikročila k zaměstnávání nově umístěných obyvatel.

Obyvatelé Haliče a Bukoviny byli přesídlováni ve vlnách od roku 1914, zatímco Tyrolští byli přesunuti téměř jednorázově v květnu 1915 a chorvatští a slovinští uprchlíci přicházeli postupně až do roku 1916 i na území dnešní České republiky. Oproti zajatcům ale měli uprchlíci alespoň možnost se volně pohybovat alespoň v obci, kam byli přiděleni. Pohyb mezi obcemi už mohl způsobit problémy, jelikož úřady potřebovaly mít přesunuté občany pod kontrolou.⁴³

Nejčastěji byli uprchlíci verbováni na zemědělské práce. Problémem pro zaměstnání v jiném odvětví se stal i přerod ekonomiky na válečnou a koncentrace výroby tímto směrem. Proto také došlo k omezení výroby mnoha jiných produktů. Ve Velkém Meziříčí byli Italové zaměstnáváni i v místních textilních podnicích, které se také potýkaly s úbytkem pracovních sil. Jednotlivá

³⁸ Tamtéž. (psáno česky)

³⁹ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Hrbov, inv. č. 118, školní kronika z let 1914–1939, nestránkováno.

⁴⁰ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Jabloňov, inv. č. 145, školní kronika z let 1890–1936, s. 201

⁴¹ Tamtéž, s. 198

⁴² MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. OŠ Vídeň, inv. č. 111, školní kronika z let 1911–1940, s. 6.

⁴³ BALCAROVÁ, J. – KUBŮ, E. – ŠOUSA, J. (ed.): *Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době*. Praha, 2017, s. 261.

ministerstva odeslala prostřednictvím moravského místodržitelství několikrát pracovní nabídky na výpomoc na různých místech monarchie. Obecně ale platilo, že většina příchozích se zapojila do pomocných prací v zemědělství, čemuž dopomohl i venkovský charakter regionu.

NÁVRAT UPRCHLÍKŮ DO VLASTI

Válka skončila 11. listopadu 1918 a mír v Saint-Germain přičlenil území Jižního Tyrolska k Itálii. Jak dokládají především poznatky ze školních kronik, po vzniku samostatného Československa se všichni obyvatelé začali zajímat jen a pouze o nový stát a jeho chod. Minimálně tato skutečnost může vyplývat z kronik obcí Velkomeziříčska, které se po 28. říjnu 1918 o Italech téměř výhradně nezmiňují.

V lokálním měřítku se tedy záznamy o uprchlících vytrácí, ale oficialita musela jejich přítomnost řešit a zájem navrátit obyvatele Jižních Tyrol zpět do jejich domovů byl na místě. Mladičský stát měl svých problémů dost a podpora desítek tisíců vystěhovalců byla velmi nákladná, a to jak materiálně, tak finančně.

České úřady tak začaly velmi rychle pracovat na tom, aby se italští uprchlíci vrátili zpět do svých domovů, jelikož v tuto chvíli už to byli příslušníci cizího státu, kteří neměli s Československem nic společného a žili nyní za peníze, které místo nich mohly sloužit domácímu obyvatelstvu.

V tuto dobu, na přelomu let 1918 a 1919, dostávalo na Velkomeziříčsku státní příspěvek celkem 737 italských uprchlíků⁴⁴, respektive byli vedeni jako uprchlíci s nárokem na státní příspěvek, ale jak bylo nastíněno výše, nebylo úplným pravidlem, že příspěvek opravdu od svých obcí dostávali.

Mezitím moravské místodržitelství nadále koordinovalo přesun uprchlíků zpět do jejich vlasti. Všechno bylo navíc konzultováno a spoluřízeno italskou misí. Tato mise italských diplomatů a úředníků měla za úkol dohodnout podmínky přepravy uprchlíků zpět do Itálie a spolupodílet se na organizaci těchto transportů.⁴⁵

Na konci roku se znovu rozběhly přesuny, jak o tom 31. prosince 1918 informovalo moravské místodržitelství. „*Uprchlíci z Přímoří, Gorice a Gradisky, kteří se chtějí do domova navrátiti, budiž na to upozorněni, že odchází každý týden pravidelné transporty uprchlíků z Vídně a Pottendorfu. Aby docíleno bylo připojení na tyto transporty třeba aby se návrat dal v souhlas s velitelstvím sběrný pro rakousko-italské uprchlíky ve Vídni III. Grasbergerbaracken a jest tudíž na tuto okolnost upozorniti ústřední velitelství železniční v Praze při žádostech za přistavení železničních vozidel. Jednotliví uprchlíci musí se odebrati do Pottendorfu, kde postaráno jest až do příštího transportu o jejich ubytování a stravu.*“⁴⁶ Zde byla alespoň vidět součinnost mezi jednotlivými státy ve vzájemné pomoci při přesunu uprchlíků, kdy ústřední velitelství železniční bylo ochotno vypravovat vlaky do Vídně a Pottendorfu, odkud uprchlíci pokračovali vlaky rakouskými.

Nicméně soužití před odchodem nebylo vždy úplně příjemné, kdy jednu nešťastnou událost popsal nový městský deník *Velkomeziříčsko*, který začal vycházet v prvních měsících roku 1919. Hned v prvním čísle byla otištěna zpráva o vzrůstající se kriminalitě v samotném Velkém Meziříčí, která se vztahovala i k jedné italské uprchlici. „*Zloději ve Velkém Meziříčí. Dlouho byla bezpečnost v našem městě daleko lepší nežli jinde, na př. v Třebíči. Ale od nějaké doby se poměry velmi zhoršily a smělost zlodějů uvádí obecnost přímo v úžas. Zloději mají spadeno na domy, o kterých vědí, že tam bydlí samé ženy. (...) Za měsíc, 14. ledna t. r. (1919)*“⁴⁷

⁴⁴ BOJDOVÁ, I. – ŠEBKOVÁ, E. – ŠEBEK, K.: *Italští uprchlíci na jižní Moravě v letech 1915–1919*. Blansko, 2014., s. 23.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ MZA v Brně, f. B26 Policejní ředitelství Brno, k. 477, č. 26736/Pr., Uprchlíci z jihu, repatriace.

⁴⁷ Poznámka autora.

přepadena byla opět dvěma zloději italská uprchlice Anna Karakristi, bytem na Vrchovci, přilehlém k židovskému městu. Italce vzali padouši peníze a skvosty i zásoby a znásilnili ji.“⁴⁸

Uprchlíkům byl umožněn volný odchod z našeho území. Na Velkomeziříčsku se jednalo především o začátek února, kdy odešla valná většina Italů, jak to dokládá i strohý zápis v kronice školy v Osové Bítýšce: „9. 2. 1919 – odjeli italští uprchlíci do své osvobozené vlasti.“⁴⁹

Naštěstí byl zmíněný případ znásilnění ojedinělý a Italové mohli na svůj pobyt vzpomínat v dobrém. To potvrzuje i článek zveřejněný v týdeníku *Velkomeziříčsko* nazvaný: „Starosta města Velkého Meziříčí JUDr. Karel Rosendorf šedesátníkem.“⁵⁰ Pan doktor Rosendorf vykonával ve Velkém Meziříčí úřad starosty od roku 1915 do roku 1931, zároveň byl činný i v Sokole nebo právě při periodiku *Velkomeziříčsko*.⁵¹ V článku jemu věnovaném stojí: „A jak dovedl se o přidělené nám italské uprchlíky (v počtu asi 133) postarati, aby jim ulehčil krutý jejich osud, zejména na počátku jejich příchodu k nám, to nejlépe projevili mu, když po 3 a půl letech od nás odjížděli a jemu vděčně za projevenou jim přízeň po čas jejich pobytu, děkovali.“⁵²

Ne všem uprchlíkům se chtělo odejít a na druhé straně Československo nepotřebovalo dlouhodobě živit a platit občany cizího státu. Toto nebyl případ Velkomeziříčska, odkud pravděpodobně všichni Italové odešli nejpozději v únoru.

V roce 1923 se pak v týdeníku *Velkomeziříčsko* objevila další zpráva o uprchlících, kteří toužili po návratu do Čech. „Naši »Taliáni« chtějí zase k nám. Jak známo, za války k nám bylo zavlčeno z jihu mnoho »Taliánů«. Dosti je jich, kteří na pobyt u nás nemohou zapomenout. Právě jsme dostali dopis od 1 rodiny, v němž trpce žalují na nynější svou bídu v Itálii. Rádi by se k nám natrvalo vrátili, aby se z těch zmatků italských dostali ven, jen kdyby se jim naskytla stálejší práce v některé továrně nebo někde jinde. Je vidět, že jinde je ještě hůře nežli u nás.“⁵³ V Itálii v té době končil úspěšný fašistický puč Benita Mussoliniho a obecně situace v zemi nebyla ekonomicky vůbec příznivá. Dá se tedy pochopit touha mnoha obyvatel po návratu do prostředí, které je hostilo v minulých letech.

Na závěr této kapitoly je vložen ještě jeden článek z městských novin *Velkomeziříčsko*. V nich se hned v prvním roce (1919) objevil článek, který reflektoval pobyt a odchod Italů z této oblasti. V tomto článku autoři vzpomenuli někdejší spoluobčany a soužití s nimi, stejně jako jejich odjezd z velkomeziříčského nádraží do své nové domoviny. Článek s názvem: „Vystěhovalci z jižních Tyrol na Meziříčsku“ shrnuje alespoň stručně pobyt a odjezd Italů z území okresního hejtmanství.

„Po vyhlášení války Itálii bývalému Rakousku vyklizeno bylo násilně obyvatelstvo vlašské národnosti z jižních Tyrol a zavedeno dílem do Čech, dílem na Moravu. Také na okres zdejší zavezeni byli tito násilně vystěhovalí lidé a přibyli na nádraží Velkomeziříčské dne 26. května 1915. Odtud rozvezeni byli do města a celé řady obcí. Tak dostalo se na naše hejtmanství celkem 1300 lidí, již v několika hodinách musili opustiti svůj rodinný krb, svůj majetek a žítí dlouho v daleké cizině. Lidé tito si u nás zvykli. V brzkou ozýval se všady vlašský hovor, zřízeny byly pro jejich děti vlašské školy a odevzdán jim byl špitální kostelíček ke službám božím, které vykonával jejich duchovní P. Quirino Pretti. Nejdříve děti, později i četní dospělí naučili se

⁴⁸ *Velkomeziříčsko: Nezávislý krajinský týdeník pokrokově-demokratický*. Velké Meziříčí: Politický klub, 1. 3. 1919, 1(1), s. 6.

⁴⁹ MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, f. NŠ Osová Bítýška, inv. č. 310, školní kronika z let 1915–1940, s. 9.

⁵⁰ *Velkomeziříčsko: Nezávislý krajinský týdeník pokrokově-demokratický*. Velké Meziříčí: Politický klub, 28. 1. 1928, 10(4), s. 1–2.

⁵¹ JUDr. Karel Rosendorf. Velké Meziříčí [online]. [cit. 2023-03-20].

⁵² *Velkomeziříčsko: Nezávislý krajinský týdeník pokrokově-demokratický*. Velké Meziříčí: Politický klub, 28. 1. 1928, 10(4), s. 1–2.

⁵³ *Velkomeziříčsko: Nezávislý krajinský týdeník pokrokově-demokratický*. Velké Meziříčí: Politický klub, 27. 1. 1923, 5(5), s. 5.

česky a děti rády zpívaly naše písně. Vystěhovalci tito toužili po návratu domů, ale dlouho marně. Teprve po nastalém převratu státním bylo lze na to pomýšleti. Jako my zdobili jsme se slovanskou trikolorou, tak nyní již skuteční Vlaši připínali si trikoloru italskou. Radovali se z osvobozené vlasti a přáli nám ze srdce i naše „odpoutání“ od starého, násilného Rakouska. Za tuhého mrazu dne 8. února nadešel den hromadného jejich návratu domů. S radostnou tváří ubírali se tito lidé na nádraží s praporky italskými. Zde umístění byli do 33 vozů nákladních. Ač zima byla krutá, nedělali si mnoho z této poslední útrapy a s voláním „Ať žije československá republika!“ „Sláva československé republice!“ odjížděli z Velkého Meziříčí. Dostali se šťastně domů, což oznámili lístky, na nichž byla již známka poštovní italská. Umlkl hovor italský ve Velkém Meziříčí, osiřel po nich špitální kostelíček. Někteří z vystěhovalců nevrátili se již do své otčiny, neboť drímají zde věčný sen. Také dosti dítek narodilo se v našem kraji a budou, až dospějí, zajisté vzpomínati na vzdálené své rodiště. V tyrolských horách zazní často ještě česká píseň, které děti se naučily a u nás dlouho se bude vzpomínat na dobu, kdy zde přes tři roky prodlévali násilně sem přesídlení Vlachové.“⁵⁴

SHRNUTÍ

První světová válka je v dějinách lidstva jednou z nejvýraznějších událostí, která formovala tvář moderního světa a podobu současné Evropy. Byla to válka, o níž je ve společnosti stále poměrně značné povědomí, přinesla obrovský posun v technice a zanechala za sebou hluboké šrámy, například v podobě revoluce v Rusku a také nové národní státy jako Československo, Polsko nebo pozdější Jugoslávii, tedy státy národů, které dlouhá století hledaly možnost prosazení práva na sebeurčení na politické mapě světa.

Každá válka se bezprostředně dotkne i civilního obyvatelstva a období první světové války na tom nebylo jinak. Podepsala se i na obyvatelstvu Rakousko-Uherska. Nejprve na obyvatelích Haliče a Bukoviny a po vstupu Itálie do války na straně států Dohody 23. května 1915, dolehla válka i na obyvatele Jižního Tyrolska, kteří museli narychlo opustit své domovy a byli přesunuti do zcela nového a neznámého prostředí, mezi lidi, kterým nerozuměli, kteří na ně mnohdy mohli nahlížet jako na příživníky a další „hladové krky“.

Tato studie si dala za cíl přiblížit, jak vypadal život těchto vystěhovalců z Jižního Tyrolska v politickém okrese Velké Meziříčí a ukázat, jak se sem tito lidé dostali, co zde dělali, jaké měli starosti a problémy, které jim ztěžovaly pobyt, jak byli zaměstnáni, jak je vnímali například místní obyvatelé nebo jak vypadala školní docházka italských dětí nebo kdo zajišťoval pastorační péči. Italové nakonec na Velkomeziříčsku strávili necelé čtyři roky v rozmezí května 1915 a února 1919 a v místních občanech zanechali nepochybně silný dojem a vytvořili si se svými dočasnými spolubydlicími silné vazby.

Ty bohužel byly, nejen na Velkomeziříčsku, zcela zpřetrhány a téma italských uprchlíků na území dnešní České republiky za první světové války vypadlo z oblasti zájmu i povědomí široké veřejnosti. Jen výjimečně jsou připomínány tyto dávné události a případné svazky obyvatel dvou rozdílných národů, které si ale v nouzi dokázaly pomoci a ulevily si tak alespoň trochu při dopadech válečného běsnění kolem nich.

Na závěr se dá říci, že pobyt Italů ve vyhnanství nebyl snadný. Naráželi na mnoho překážek, od negramotnosti, přes jazykovou bariéru, až po jiné zvyky a návyky. Často se mohli setkat s nepochopením, nepřátelstvím a nedůvěrou, ale minimálně na Velkomeziříčsku se ve většině případů setkali s pochopením, ochotou a pomocí domácího obyvatelstva, které jim pomohlo zvládnout těžkou životní situaci.

⁵⁴ *Velkomeziříčsko: Nezávislý krajský týdeník pokrokově-demokratický.* Velké Meziříčí: Politický klub, 22. 3. 1919, 1(4), s. 6–7.

PRAMENY A LITERATURA

Knižní zdroje:

BALCAROVÁ, J. – KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (ed.): *Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době*. Praha, 2017.

BEEROVÁ, J.: *Stezka Česko-Italského přátelství v Chyňavě*. Chyňava, 2014.

BOJDOVÁ, I. – ŠEBKOVÁ, E. – ŠEBEK, K.: *Italští uprchlíci na jižní Moravě v letech 1915-1919*. Blansko, 2014.

HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v Českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2007, s. 273–274.

MORAVEC, J.: *Italští uprchlíci na Velkomeziříčsku za první světové války* (magisterská práce). Brno, PdF MU, 2023.

OLIVERIUS, M. (ed.): *Naše Chyňava: vlastivědný sborník pro obec Chyňava a okolí*. Chyňava, 2014.

ŠEDIVÝ, I.: *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha, 2001.

Dobový tisk:

Velkomeziříčsko: Nezávislý krajský týdeník pokrokově-demokratický. Velké Meziříčí: Politický klub, 1919-1941. ISSN 2336-5986.

Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/kkvhb/uuid/uuid:00df7326-91b4-4ecb-9962ec9ea9dafd8d>

Archivní materiál:

Moravský zemský archiv v Brně.

MZA v Brně, f. B26 Policejní ředitelství Brno, k. 477, č. 26736/Pr., Uprchlíci z jihu, repatriace. *Matrika oddaných 1914–1942* [online]. Velké Meziříčí: Moravský zemský archiv, 1938 [cit. 2023-04-03].

Dostupné z:

https://www.mza.cz/actapublica/matrika/hledani?typ=obec&obec_id=1813&page=2

MZA v Brně, Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, f. NŠ Osová Bítýška, inv. č. 310, školní kronika z let 1915–1940.

MZA v Brně, Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1936/1915, fol. 1–4, statistika o uprchlících.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1151/1915, sociální péče o uprchlíky; souhrnné důkazy podle domovských obcí.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1704/1915, fol. 1–12, válečná výstava ve Vídni; oddělení sociální péče o uprchlíky.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. Okresní úřad VM – presidiální spisy 1855–1918, pres. 1913/1915, fol. 1–4, kulturní péče o uprchlíky z jihu; zajištění učitelů.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Březejc, inv. č. 59, školní kronika z let 1911–1974.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. NŠ Horní Bory, inv. č. 173, školní kronika z let 1902–1940.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Hrbov, inv. č. 118, školní kronika z let 1914–1939.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Jabloňov, inv. č. 145, školní kronika z let 1890–1936.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. ZDŠ Sklené nad Oslavou, školní kronika, inv. č. 187, úřední kniha 270 z let 1900–1939.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. NŠ Velká Bíteš, inv. č. 467, školní kronika z let 1907–1940.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, f. OŠ Viden, inv. č. 111, školní kronika z let 1911–1940.

MZA v Brně, SOA Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, nezatříděný materiál (425/1915).

Internetové zdroje:

Historie okresů v Česku. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2023-01-10].

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Historie_okres%C5%AF_v_%C4%8Cesku

TOMAN, J.: *Italské rodiny v Čechách a na Moravě v době 1. světové války*, in: Měřínský zpravodaj [online]. Měřín, 2014, č. 5, s. 15–16 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: https://www.merin.cz/images/stories/Mestys/Zpravodaj/Mnsk_zpravodaj_5-2014.pdf

Mgr. Jan Moravec

učitel

Základní škola Velké Meziříčí

Oslavická 1800/20

594 01 Velké Meziříčí

Česká republika

e-mail: moravec@zs-oslavickavm.cz